

Ordu İli Aybastı İlçesi Sefalık Köyü Küçük ve Büyük Hamam Mimari ve Tarihlendirmesi

Architecture and Dating of Small and Large Baths in Sefalık Village of Aybastı County of the Ordu City

Doç. Dr. Şerife TALİ*

Özet

Mütevazı dış görünüşlerine rağmen iç mimari düzenleri, planları, sıcak soğuk akan suları, ısıtma ve aydınlatma gibi sistemleri ile hamamlar özel düzenlere sahiptir. Özellikle Türk hamamları temizlik, doğum, evlilik, sünnet gibi toplumsal olayların gerçekleştirildiği sosyal karakteri olan kurumlar olarak, uzun süre Türk sosyo-kültürel hayatında önemli bir yer tutmuştur. Bu çalışmada, Ordu ili Aybastı ilçesi Sefalık Köyünde bulunan tarihi iki hamam bilimsel olarak ilk kez tanıtılmıştır. Üzerinde kitabesi olmayan hamamlar tarihi, mimari ve yapısal özellikleri ile benzer örneklerle karşılaştırılarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Bu iki hamam tek fonksiyonlu olarak düzenlenmiştir. Klasik Türk hamam mimari özelliklerini yansıtan hamamlar ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhan gibi bölümlerden oluşmaktadır. Hamamların dış duvarlarında kaba yonu ve moloz taş, iç duvarlarında ve kemerlerinde kesme taş, kapı söveleri ve duvar köşelerinde kesme taş, kubbe geçişlerinde ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Hamamlar, malzeme, teknik ve süsleme özellikleri ile detaylı bir şekilde incelenerek, Türk hamam mimarisi içerisindeki yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Orijinal özelliklerini kısmen koruyan sade kurgulu bu yapılar daha çok ihtiyaca cevap vermek amacıyla yapılmış olup yapıların fonksiyonellikleri ön plandadır. Yapıldıkları dönemin sosyal, siyasi ve mimari ortamını yansıtan birer belge olarak eserler işlev ve kullanımlarını yitirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ordu, Hamam, Su Mimarisi, Tarihlendirme, Malzeme

Abstract

Despite of their modest appearances, baths have custom layouts as interior design schemes, plans, hot and cold running water, heating and lighting systems. Especially the Turkish baths loom large for a long time in socio-cultural life of Turkey because they have social character because of the events like cleaning, birth, marriage taken place there. In this study, two historical baths in the Sefalık Village of Aybastı County of the Ordu are introduced for the first time as a scientific. It is tried the baths with no inscription to be dated by comparing similar examples according to their historical, architectural and structural features. These are put in order with a single function. Reflecting the architectural features of the classic Turkish bath, they consist of a warmth, heat, water tank and furnace. While rough-cut stone and rubble stone were used on their outer walls and cut stone was used on the interior walls, arches, gateposts and corners, brick was used in their dome transitions. It is tried to identify these baths' place among the Turkish baths by examining materials, techniques and decorative features in detail. Partially preserving the original features, these structures were built for the needs, so their functionality was in the foreground. They have reflected the social, political and architectural environment o their time as a document, but most of them have lost their function and use.

Key Words: Ordu, Bath, Water Architecture, Dating, Material.

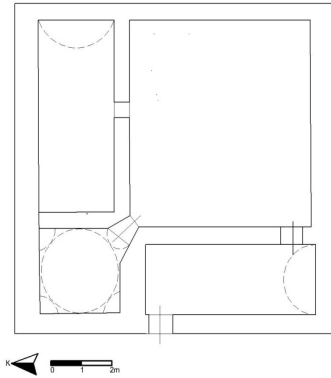
1. Giriş

Eski adı Kotyora olarak bilinen Ordu kentinin tarihi MÖ. XV. yıllara kadar uzanmaktadır. Bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucu MÖ. 40.000-12/10.000 yılları arasına tarihlenen Paleolitik Döneme ait buluntular elde edilmiştir. Bununla birlikte kentte bilimsel arkeolojik kazılar tam yapılmadığından ilin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Argan, 2004, s.17). İl, ilk Türk devrini 1071'den sonra Danişmendli Beyliği zamanında yaşamıştır. 1335 yılına kadar devam eden Moğol-İlhanlı egemenliğinden sonra Ordu'da XIV. yüzyılda Taceddinoğulları (Samsun ve Çarşamba dolayları) ve Mesudiye ilçesi Kaleköy'de Hacıemiroğulları Beylikleri kurulmuştur (Demir, 2002, s.828; Ayan, 2013, s.23-44). 1427'de Yıldırım Bayezid'in Canik'i alması üzerine bölge, Osmanlı Devletinin egemenliğine girmiştir. Ordu'daki en eski Türk yerleşimi şehre 4 km.lik mesafede yer alan bugünkü Eskipazar köyüdür, o zamanda adı "Canik-i Bayramlı"dur. 1455 tarihli Tahrir defterlerinde 'Bölük-i Niyabet-i Ordu' şeklinde ilk kez adı anılan Ordu, 1780-1790 yıllarında gelişerek, XIX. yy.' da büyümeye devam etmiştir (Yediyıldız, 2000, s.35-75; Çebi, 1973, s.11-18; Baş, 1997, s.99-119). Bu çalışmada, Ordu ili Aybastı ilçesi Sefalık köyünde yer alan iki hamam (Aru, 1949, s.9-26; Önge, 1995, s.19, Önge, 1988, s.404; Eyice, 1960, s.99-120; Eyice, 1997, s.402-430; Yetkin, 1971, s.119-126; Çal, 1988, s.103-123; Denктаş, 1994, s.18) ilk kez bilimsel olarak tanıtılarak değerlendirilecektir. Konağın sahipleri olarak anılan Hazinedaroğulları, Trabzon'dan gelerek Orduya yerleşmiş ve bölgede yöneticilik yapmış bir ailedir. İl içerisinde çeşitli yapılarda bulunan kitabelerde isimleri geçen bu aileye ait Ordu ili Fatsa ilçesi Bolaman'da bir aile mezarlığı mevcuttur. Bu mezarlıkta yer alan tarihi mezar taşlarından aile ile ilgili bilgiler ve yaptıkları idari görevler çıkarılabilmektedir. Hazinedaroğulları ailesinin mensupları ise hala bölgede varlığını sürdürmektedir. İki hamamı kısmen ayakta kalan konak ise tamamen yıkılmış haldedir. Konağın kesin sınırları yapılacak bir kazı sonucu ile ortaya çıkarılabilecek vaziyettedir. Buna rağmen Büyük Hamam konağın doğu tarafına Küçük Hamam ise kuzey kısmına muhtemelen konağın önü bölümüne denk gelmektedir.

2. Aybastı Sefalık Köyü Büyük Hamam

Plan No: 1/Foto No:1-7.

İnceleme Tarihi: 12 Temmuz 2016.

Görsel 1: Büyük hamam planı

Görsel 2: Aybastı büyük hamam genel görünüş

2.1. Büyük Hamam Plan ve Mimarisi

Büyük Hamam, Ordu ili Aybastı ilçesi Sefalık köyünde Hazinedaroğullarına ait konağın bahçesinde, konağın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Hamamın üzerinde herhangi bir kitabe mevcut değildir, bu nedenle kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Günümüzde kullanılmayan tek fonksiyonlu hamamın üst örtüsü büyük oranda, beden duvarları ise kısmen yıkılmış durumdadır.

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen hamam (Görsel 1), ılıklik, tek halvet hücreli sıcaklık ve külhan ile su deposundan oluşmaktadır (Görsel 2). Hamamın ılıklik mekânına batıdan 1,25 m. genişlikte 0,70 m. derinlikteki bir kapı ile ulaşılmaktadır (Görsel 3). İlıklik, dikdörtgen planlı olup kuzey-güney istikametinde uzatılmış ve yaklaşık 2,45x3,20 m. ölçülere sahiptir. Üst örtüsü günümüzde yıkılmış olan ılıkliğin kalan izlerden sivri beşik tonozla örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda soyunmalık olarak da kullanılmış olan ılıklikten güneye kaydırılan 0,60 m. eninde 0,75 m. derinlikte basık kemerli bir kapıdan sıcaklık (Görsel 7) mekânına girilmektedir. İçten 3,96x3,96 m. ölçülerinde tam kare bir plan düzenindeki sıcaklığın tromplarla geçilen kubbesi tamamen yıkılmıştır. Sıcaklığın yıkılan kubbesinin geçiş sistemleri kalmış olup bunlar arasındaki yüzeyler ise yarım daire formlu nişlerle hareketlendirilmiştir. Örtüsü olmayan, beden duvarlarında da tahribatin fazla olduğu sıcaklık mekânının kuzeyde külhanla birleştiği duvar yüzeyinde mono blok 0,60 m. eninde bir kurna ayna taşı (Görsel 4) yer almaktadır. Ayna taşı altlı üstlü dairesel formlarla çerçevelenmiş iki lüleden ibarettir. Sıcaklığın kuzeyinde kısmen yıkılmış 0,60 m. genişlikte 0,75 m. derinlikte külhan ile bağlantılı bir penceresi bulunmaktadır. Sıcaklığın doğu duvarı üzerinde iki lüleli aynı özellik ve ölçülerde bir kurna taşı daha bulunmaktadır. Sıcaklığın kuzey ve doğu duvarı üzerinde farklı iki seviyede uzanan su künklerinin (Görsel 6) görülmektedir. Batı tarafta sıcaklığın tamamen yıkılan duvarı, halvet hücrelerine açılan 0,76 m. genişlikte 0,93 ve 1,10 m. derinliği değişen bir kapı ile hücreye ulaşılmaktadır.

Görsel 3: Büyük hamam ılıklik genel görünüş

Görsel 4: Sıcaklıkta kurna taşı

Görsel 5: Halvet hücresi kubbe görünüş

Görsel 6: Sıcaklık künkler görünüş

Kuzeybatıda yerleştirilen halvet hücresi giriş kısmında kapıdan sonra içerisi yaklaşık 2.43x2.45 m. ölçülerinde kare bir plana sahip olup üzeri tromplarla geçilen küçük bir kubbe (Görsel 5) ile kapatılmıştır. Yuvarlak ışık gözleri açılan kubbenin altındaki halvet hücresinin külhanla birleşen doğu duvarı üzerinde sıcaklıktaki gibi daha dar tutulan iki lüleli kurna ayna taşı yer almaktadır. İçerisi tamamen sıvalı olan halvet hücresinin cehennemlik kısmı kaldırılmış ve burası tahrip edilmiştir. Halvet hücresinin kuzey ve doğu duvarı üzerinde farklı iki seviyede uzanan su künkleri burada da açıktadır. Sıcaklığın ve halvet hücresinin iç duvar dokusundan ayrıca bacası şimdi kalmayan tüteklikler de görülmektedir.

Görsel 7: Büyük hamam sıcaklık genel görünüş

Görsel 8: Külhan su deposu

Büyük Hamam'ın külhan ve su deposu (Görsel 8) sıcaklığın kuzey duvarı ile halvet hücresinin batı duvarı hizasında dikdörtgen bir planla uzanmaktadır. 1,55x4,25 m.

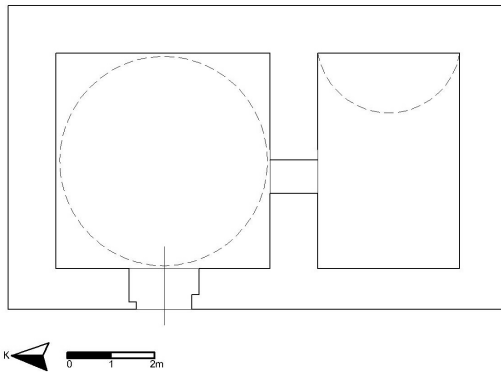
ölçülerindeki külhan bölümünün üzeri kâgir bir beşik tonozla örtülmüştür. Kısmen yıkılan üst örtünün ortasında ayrıca küçük kare formlu bir pencere daha açılmıştır. Su deposunun batı cephesi duvarının orta kısmında 1,00 m. çapında bir ocak nişi bulunmaktadır. Ocağın üst kısmına denk gelecek şekilde bir pencere açıklığı daha yer alırken bunun alt kesiminde ise külhan ocağının ağzı kemerli olarak kuzey duvardadır. Yiğma sistemde inşa edilen hamamda malzeme olarak duvarlarda kaba yonu taş ile moloz taş, köşelerde ise kesme taş malzeme kullanılmıştır. Hamamın beden duvarlarında ahşap hatillara burada yer verilmemiştir. Tamamen çöken kubbede ise kullanılan malzeme tam olarak tespit edilememiştir. Fakat külhan bölümünün üzeri kâgir olarak örülmüştür. Hamamın hem içerisi hem de dışarı oldukça sade olup yapının içerisinde herhangi bir bezeme unsuruna rastlanmamıştır.

3. Aybastı Sefalık Köyü Küçük Hamam

Plan No: 2 /Foto No: 8-12.

İnceleme Tarihi: 12 Temmuz 2016.

3.1. Küçük Hamam Plan ve Mimarisi

Görsel 9: Küçük hamam planı

Görsel 10: Küçük hamam genel görünüş

Küçük Hamam, Ordu ili Aybastı İlçesi Sefalık Köyünde Hazinedaroğulları'na ait konağın bahçesinde, konağın kuzeyinde yer almaktadır. Hamamın üzerinde herhangi bir kitabe mevcut değildir, bu nedenle kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Günümüzde kullanılmayan küçük ölçekli tek fonksiyonlu hamam metruk ve üst örtüsü kısmen yıkılmış durumdadır.

Sıcaklık ve külhan bölümünden ibaret hamam (Görsel 9), dıştan yaklaşık 4,25x5,90 m. ölçülere sahiptir. Soyunmalık ve ılık bölümleri bulunmayan hamamın sıcaklık kısmına batıda yer alan yarım yuvarlak kemerli 0,76 m. genişlikte 0,63 m. derinlikte bir kapı ile girilmektedir (Görsel 10). Sıcaklık içten içe 2,87x2,92 m. ölçülerinde olup kareye yakın bir plana sahiptir (Görsel 11). Üzeri tromplarla geçilen, üstünde ışık gözleri açılan bir kubbe ile kapatılmıştır. Kubbenin üzerindeki ışık (fil) gözlerinin küçük çapta ve on üç adet olduğu görülmektedir. Sıcaklığın üst kısmı geçiş öğeleri arasında kalan yüzeylerde yarım yuvarlak nişlerle hareketlendirilmiştir. İçerisi tamamen sıvanan hamamın sıvalarının yer yer döküldüğü görülmektedir. Sıcaklığın külhanla birleştiği güney duvar

yüzeyinde mono blok bir kurna ayna taşı yer almaktadır. 0,36x0,56 m. ölçülerindeki ayna taşının (Görsel 12) üzerinde XIX. yy. işaret eden üslup özelliği ile uçları volütler yapan stilize yaprak motifleri rölyef olarak işlenmiştir. Sıcaklığın batısında 0,60 m. genişlikte 0,64 m. derinlikte külhan ile bağlantılı bir pencere açılmaktadır. Dikdörtgen bir plana sahip olan doğu-batı doğrultusunda uzanan külhan ve su deposu içten yaklaşık 0,85x3,15 m. ölçülere sahiptir. Bu bölümün üzeri beşik tonozla örtülmüştür fakat örtü kısmen yıkılmış vaziyettedir. Su deposunun batı cephesi duvarı önünde 0,90 m. çapında bir ocak nişi ile alt kısmında kemerli külhan ağzı girişi bulunmaktadır (Görsel 13).

Görsel 11: Hamamın iç kısmı

Görsel 12: Kurna taşı

Görsel 13: Külhan su deposu

Yığma sistemde inşa edilen hamamda malzeme olarak duvarlarda kaba yonu taş ile moloz taş köşelerde ise kesme taş kullanılırken yer yer tuğla malzemede üst örtüde görülmektedir. Ahşap malzeme ise beden duvarları arasında hatillar şeklinde uzatılarak yerleştirilmiştir, fakat günümüzde bunların sadece boş yerleri kalmıştır. Hamam sade olup yapının içerisinde kurna aynalıği üzerinde yer alan rölyef bezeme dışında başka bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Küçük bir “hamamçe” şeklinde büyük olasılıkla da aile için ait olduğu konağa, konak hamamı olarak hizmet vermiş olmalıdır. Sağır tutulan yapının ön kısmında ailenin belirttiğine göre şimdi olmayan ahşap bir geçiş mekânının varlığı belirtilmektedir. Batı cephede giriş kapısının duvarları yüzeyinde kalan boşluklar da burada ahşap hatılların yerlerinin varlığına dolayısıyla ön kısımda ahşap bir soyunmalık bölümünün var olabileceğine işaret etmektedir. Bakımsız olan hamamın sıcaklık mekânının cehennemlik bölümü kaldırılmış, beden duvarlarının dıştan genel yüzeyleri ve üst örtüde özellikle külhan bölümünde tahribatlar fazladır.

4. Değerlendirme ve Karşılaştırma

Bu makalede, Ordu ili Aybastı ilçesi Sefalık köyünde bulunan 2013 yılında tescil edilen Hazinedaroğulları'na ait olduğu belirtilen konağın bahçesinde yer alan büyük ve küçük hamam detaylı bir şekilde incelenerek bilimsel olarak ilk kez tanıtılmıştır. Geç Osmanlı Dönemine ait olduğu anlaşılan, üzerlerinde kitabeleri olmayan bu hamamların rölöveleri alınıp planları çıkarılarak, mimari ve genel özellikleri ile Türk hamam mimarisi içerisindeki yerleri tespit edilmiştir. Tek fonksiyonlu ve ait olduğu konağa hizmet veren Küçük ve Büyük olarak adlandırdığımız hamamlar, temel kurgu ılıklik, sıcaklık, külhan ve su deposu gibi bölümleri ile klasik Türk hamamlarının özelliklerini devam ettirmektedir. Bu örneklerin ikisinde de soyunmalık kısımları bulunmamaktadır.

Birer konak hamamı olarak yağma sistemde inşa edilen hamamlara plan ve mekân düzeni olarak bakıldığında, Aybastı Küçük Hamam'ın en yakın örneği Ordu Eskipazar'da yer alan Küçük Hamam (18-19. yy.) (Baş, 1997, s.106-107)'dir. Soyunmalık, ılıklik gibi mekânlar iki hamamda da yoktur. Hamamlar, kare planlı, tromplarla geçilen kubbeli tek sıcaklık mekânı ve gerisinde dikdörtgen planlı üzeri beşik tonozla örtülü külhan ve su deposundan ibarettir. İki hamamda da ön kısımda ahşap bir geçiş mekânı olabileceği kalıntılardan anlaşılmaktadır. Hamamların soyunmalık, ılıklik mekânları bulunabilen fakat tek sıcaklık mekânından ibaret benzer hamamlar özellikle Osmanlı hamam mimarisi içerisinde, bu plan tipinde inşa edilmiş örnekler; Trabzon Kral Kızı Hamamı (yıkılmış), Trabzon İçkale Sarayı Hamamı, Trabzon Sekizdirekli Hamam (XVIII. yüzyıl), Trabzon Askeri Hamam (M.1882) (Karpuz, 1989, s.130-131,112,121,126), Ordu Eskipazar Büyük Hamam (18-19. yy.) (Baş, 1997, s.104-105), Aydın Nasuh Paşa Hamamı (Yılmaz, 2010, s.83-86), İzmir Çivici Hamam (XVI-XVII. yüzyıl), İzmir Basmane Hamamı (XVI-XVII. yüzyıl), İzmir Yeni Şark Hamamı (XVIII. yüzyıl) (Ürer, 2002, s.22-27), İstanbul Çukurcuma Sürahi Hamamı (XIX. yüzyıl) (Kuruçay, 2010, s.77; Sezen, 1994, s.539; Baran, 2006, s.51)'dir.

Aybastı Büyük Hamam kareye yakın tek bir sıcaklık mekânı ve buna bağlı tek bir halvet hücrelerinden oluşan bir plan düzene sahiptir. Büyük Hamam kare planlı sıcaklığı ve tek halvet hücreleri ile hamamlarda sıcaklığı bu şekilde düzenlenmiş; Ordu Merkez Yalı (Furtun) Hamamı (XIX. yy. sonu-XX. yy. başları) (Tali, 2017, s.609-610)*, Bursa Gemlik Büyükkumla Köyü Büyük Hamam (Say, 2007, s.95), Bolu Tabaklar Hamamı (XV.-XVI. yy.), Balıkesir Yıldırım Hamamı (XIV. yy.) (Tüfekçioğlu, 2006, s.448-449), İzmir Çukur Hamamı (XVII. yy. ikinci yarısı) Ürer, 2002, s.18), Kütahya Yeni Mahalle Hamamı (XIX. yy.), Aksaray Yeni Hamam (XIX. yy.), Eskişehir Belediye Hamamı (XIX. yüzyıl) (Altınsapan, 2009, s.78-87), Kayseri Bünyan Eski Hamamı (XIX. yy.) (Denktaş, 1994, s.248), Kayseri Develi Seyrani Hamamı (XIX. yy.) (Denktaş, 1994, s.241; Topçu, 2005, s.88), Ondokuzmayıs Yörükler Beldesi Hamamına (XVIII. yy.) (Bayraktar, 2016, s.315) plan olarak benzer örneklerdir. Aybastı'da incelenen hamamların plan özellikleri Semavi Eyice'nin yaptığı hamam tipolojisi içerisinde Büyük Hamam "C" tipinde kare bir sıcaklık etrafında sıralanan tek halvet hücreli tipte ele alınmıştır. Küçük Hamam ise kare tek sıcaklık mekânından oluşan tiptedir. Hamamları bu tiplerin farklı münferit örnekleri olarak değerlendirmek de mümkündür. Dolayısıyla, hamamlar geç dönemde mahallî sanatçılar tarafından yapılmış ve işlevi ön plânda tutulmuş yapılardır.

Küçük ölçekli olarak inşa edilen hamamlardan Büyük Hamam'da ılıklik ve sıcaklık giriş kapıları farklı yönlerden açılarak ısı kaybına engel olunmuştur. Aydınlanma konusunda

* Bu hamamda farklı olarak sıcaklık mekânının üzeri tonozla örtülmüştür.

ise Büyük Hamam'ın sıcaklık kubbesi yıkılmış olmasına rağmen halvet hücresi ile Küçük Hamam'ın sıcaklık kubbesi üzerinde yuvarlak formulu ışık gözleri açılarak aydınlanma ve havalandırma sağlanmıştır. Bu doğrultuda Büyük Hamam'ın sıcaklık kubbesinde de aynı şekilde ışık gözlerinin varlığı yüksek ihtimaldir. Hamamların kurnaları günümüze gelememiş kurna ayna taşları ise bezemenin bulunduğu tek yerlerdir. Hamamların içerisinde, seki, göbek taşı gibi unsurların varlığı, düzenleri ve özellikleri konusunda kalıntılardan herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Hamamların zemin döşemeleri ve buradaki malzeme hakkında da tahribattan dolayı bilgimiz yoktur. Hamamlardaki su depoları sıcaklık kısmı ile klâsik Osmanlı Dönemi hamamlarında olduğu gibi dikdörtgen formulu birer pencere ile irtibatlandırılmıştır. Küçük ve Büyük hamamlar benzer olarak su depoları ve külhan bölümleri sıcaklık mekânları boyunca uzatılarak yerleştirilmiştir. İçleri sıvalı olan hamamların tamamen sağır tutulan duvarları kalınlık olarak en az 0.65 m. ile en fazla 0.70 m. arasında değişmektedir. İncelenen hamamlar örtü elemanları olarak ılıkılık ve su depolarında beşik tonoz, sıcaklık ve halvet hücrelerinde ise kubbe ile kapatılmıştır. Kubbeler ışık gözlü fakat dıştan kasnaksız olarak düzenlenmiştir. Hamamlar da malzeme olarak moloz taş, kaba yonu taşı ve tuğla, kemer ve dış köşelerde ise yer yer kesme taş malzeme de kullanılmıştır. Su, ısıtma ve aydınlatma sistemine ait terrakotta künkler, hamamlarda kullanılan yapı malzemeleri arasında yerini almaktadır. Sıcaklığın iç duvarlarında yatay olarak yerleştirilen su ve ısıtma sistemine ait künk (pöhrenkler) ve tüteklikler yine tuğla malzemedir yapılmıştır. İçerde tamamen sıvanan hamamların beden duvarları dışta tamamen sıvasızdır. İnşaat geleneklerinin ve yapı şekillerinin icap ettirdiği bazı detaylar hariç, iki hamam arasında teknik ve malzeme olarak çok büyük bir fark görülmemektedir. Hamamlar süsleme olarak herhangi bir bezemesi olmayan gösterişten uzak sade yapılarıdır.

Görsel 14: Ordu Eskipazar Büyük hamam genel görünüş (restorasyondan önce)

Hamamların yapım tarihlerini aydınlatacak herhangi belge veya kitabe mevcut değildir. Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğünden sorgulanan yapılara ait bir vakfiye veya belge tespit edilememiştir. Hamamların kayıtlı tescil ve tapu kayıtlarından başka tarihini aydınlatacak herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Üzerinde kitabesi olmayan hamamlarla ilgili benzer tarihi, plan ve mimari özellikler gösteren özellikle Ordu

Eskipazar Küçük Hamam (Görsel 14) ve Büyük Hamam (Görsel 15) (18-19. yy.) ile Anadolu'daki diğer benzer örneklerle yapılan karşılaştırma ve değerlendirme sonucunda hamamları XIX yy. sonu XX. yy. başlarına tarihlemek mümkün olacaktır. Adı anılan ailenin de bu dönemlerde bölgede yaşadığı belirtilmektedir. Aybastı Küçük ve Büyük Hamam'ın Ordu Eskipazar Küçük ve Büyük Hamam ile sadece tarih olarak değil, özellikle plan, mimari ve malzeme açısından yakın benzerlikleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda hamamların belki de aynı usta veya usta grubu tarafından tasarlanmış veya hamamların yapılmış olma ihtimalini de düşündürmektedir.

Görsel 15: Ordu Eskipazar Küçük hamam genel görünüşü (restorasyondan önce)

5. Sonuç

Türk Hamamları, köklü bir kültürün yansımaları halinde Anadolu'nun bazı yörelerinde sosyal yaşantıdaki işlevlerini hala sürdürmektedir. Bununla birlikte Ordu il ve ilçelerinde gelişmiş **köklü** bir hamam kültüründen söz edilemez. Çünkü Ordu il ve ilçelerinde tespit edilen hamamların mimari olarak geç dönem Osmanlı örnekleri olduğu anlaşılmaktadır. Hiçbirinin üzerinde onarım veya inşa tarihi olmayan hamamlardan Ordu'daki geç döneme ait iki örnek, özel mülkiyete aittir. Hazinevaroğulları'na ait konağın bahçesinde yer alan örnekler, adı anılan konağın ve bu hamamların yapılacak kazı çalışmaları ile bize daha kesin bilgiler sunacağı kesindir. Aybastı Küçük ve Büyük hamam, çok sade mimarileri ile daha çok ihtiyaca cevap vermek gayesi ile inşa edilmiş yapılardır. Geç örnekler olmakla birlikte geleneksel Osmanlı hamamlarının sade dış görünüşünü, planlama ve örtü açısından farklı iç mekân düzenlemelerini, ısıtma, aydınlatma ve sıcak-soğuk su sistemlerinin nitelikli teknik çözümlerinin mütevazı özelliklerini yansıtırken, diğer taraftan yapım tekniği ve malzeme kullanımı açısından geleneksel özellikleri hemen hemen aynen devam ettirmektedirler. Zamanla yaşam standartlarının yükselmesi ve kültürel değişimle birlikte hamamlara artık gidilmemekte ve bunun sonucunda hamamların kapıları bir bir kapanmakta ve mimari olarak tahrip olup

hamamlar yok olmaktadır. Bu iki örnekle birlikte Ordu il ve ilçelerinde belgeleyerek tespit ettiğimiz on hamamın restorasyonlarının yapılarak korunması ve geleceğe taşınması dileğiyle.

Kaynakça

- Altınsapan, E. (2009). *Eskişehir Hamamları (Selçuklu ve Osmanlı Dönemi)*, Eskişehir.
- Argan, Y. (2004). *İpek Yolu ve Ünye*, İstanbul.
- Aru, K. A. (1949). *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul.
- Ayan, E. (2013). "Tokat Çevresinde Yerel Bir Egemenlik: Hacıemiroğulları Beyliği" Tokat Sempozyumu, (1-3 Kasım 2012), Tokat: 23-44.
- Baran, B. (2006). *Galata Hamamları ve Kılıç Ali Paşa Hamamı Koruma Önerileri*, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Baş, A. (1997). "Eskipazar'da Türk Devri Yapıları", Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S.11, Konya: 99-119.
- Bayraktar, S. (2016). *Samsun'da Türk Devri Mimarisi*, Samsun.
- Çal, H. (1988). "Zile Hamamları", *Türk Etnografya Dergisi*, S. 18; Ankara:103-123.
- Çebi, S. (1973). *Ordu Tarihi ve 50. Yılda Ordu Şehri*, Ordu.
- Çebi, S. (Tarihsiz). *Ordu'da Osmanlı Kitabeleri*, Ordu.
- Çebi, S. (2012). *Ordu'dan Görüntüler*, Ordu, *81 İlde Kültür ve Şehir Ordu*, TC. Ordu Valiliği, İstanbul.
- Demir, N. (2002). "Hacıemiroğulları Beyliği", *Türkler*, C.6, Ankara: 828.
- Denktaş, M. (1994). *Kayseri'deki Tarihi Su Yapılar*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD.,Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Eyice, S. (1960). "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, C.XI, S.15, İstanbul: 99-120.
- Eyice, S. (1997). "Hamam", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, C.15, İstanbul: 402-430.
- Karpuz, H. (1989). "Trabzon'da Türk Devri Hamamları", Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 88-89, Trabzon.
- Kuruçay, A. (2010). *İstanbul'un 100 Hamamı*, İstanbul.
- Önge, Y. (1988). Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Kocasinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, C.1, İstanbul: 403-428.
- Önge, Y. (1995). *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara.
- Say, S. K. (2007). *Erken Dönem Osmanlı Hamamlarında Eğrisel Örtüye Geçiş Sistemleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Sezen, Z. N. (1994). "Çukurcuma Hamamı" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: 539.

Tali, Ş. (2017). “Ordu Merkez Saray ve Yalı Hamamı Mimari ve Tarihlendirmesi”, Sanat Tarihi Yazıları Prof. Dr. Kerim Türkmen Armağanı, Kayseri: 605-622.

Topçu, S. (2005). *Develideki Türk Eserleri*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Tüfekçioğlu, A. (2006). “Balıkesir’de Erken Osmanlı Dönemi Hamamları” IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (21-23 Nisan 2005), (s.448-449) Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Ürer, H. (2002). *İzmir Hamamları*, Ankara.

Yediylıdız, B. (2000). *Ordu Tarihinden İzler*, İstanbul.

Yetkin, Ş. (1971). “Alara Kalesindeki Hamamlı Kasır ve XIII. Yüzyıl Anadolu Mimarısındaki Yeri”, *Malazgirt Armağanı*, (s. 119-126) Ankara.

Yılmaz, M. (2010). *Aydın İli Merkezindeki Tarihi Su Yapıları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası ve Ortaçağ Kültürleri Arkeolojisi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1: Büyük hamam planı

Görsel 2: Aybastı büyük hamam genel görünüş

Görsel 3: Büyük hamam ılıklik genel görünüş

Görsel 4: Sıcaklık kurna taşı

Görsel 5: Halvet hücresi kubbe görünüş

Görsel 6: Sıcaklık künkler görünüş

Görsel 7: Büyük hamam sıcaklık genel görünüş

Görsel 8: Külhan su deposu

Görsel 9: Küçük hamam planı

Görsel 10: Küçük hamam genel görünüş

Görsel 11: Hamamın iç kısmı

Görsel 12: Kurna taşı

Görsel 13: Külhan su deposu

Görsel 14: Ordu Eskipazar Büyük hamam genel görünüş (restorasyondan önce)

Görsel 15: Ordu Eskipazar Küçük hamam genel görünüş (restorasyondan önce)